

SFÂNTA EVANGHELIE DE LA IOAN

Autorul Evangheliei

Biserica a știut dintotdeauna că Evanghelia a patra a fost scrisă de Sf. Ioan, cel mai tânăr dintre Apostoli, ucenicul care la Cina cea de Taină și-a plecat capul pe pieptul Domnului. Autorul nu se prezintă însă nicăieri în cuprinsul Evangheliei. Dar tocmai această tăcere a sa confirmă Tradiția : grija pe care o are autorul acestei minunate și unice scrieri apostolice de a evita să pomenească nu numai numele său, al lui Ioan, ci și numele fratelui său Iacov, precum și numele lui Zevedeu, tatăl său, și al Salomeii, mama sa, constituie ea însăși o semnătură cum nu se poate mai clară și mai grăitoare. Este *semnătura smereniei*. Apostolul iubirii poate fi numit deopotrivă, cu drept cuvânt, și Apostolul smereniei.

1. Mărturia Tradiției

Informațiile Tradiției vechi a Bisericii asupra originii și autorului Evangheliei a patra sunt mai numeroase și mai detaliate decât cele privitoare la Evangheliile sinoptice. Unele dintre ele prezintă însă dificultăți, exploatate din plin de cei ce refuză Sfântului Apostol Ioan calitatea de autor al Evangheliei.

Din mărturiile existente este cum nu se poate mai clar că Evanghelia a patra era larg cunoscută și recunoscută ca operă a Apostolului Ioan încă în prima parte a secolului al II-lea.

Astfel, Sf. Ignatie al Antiohiei (Teoforul), martirizat pe la anul 107 sau 110, dovedește, în Epistolele sale, o mare familiaritate cu scrierile Sf. Ioan. Deși el nu le citează nicăieri în mod direct, totuși se vede că și-a impropriat învățătura și spiritul însuși al acestor scrieri.

Sf. Policarp, episcopul Smirnei, în a sa *Epistolă către Filipeni* (VII, 1), scrisă la puțin timp după martiriul Sf. Ignatie, deci între anii 110 și 120, citează Epistola I Ioan (4, 2-3) care, după cum se știe, este strâns înrudită cu Evanghelia a patra, fiind ca un fel de introducere a acesteia.

Sf. Iustin Martirul, în prima sa *Apologie*, scrisă pe la anul 150, și în *Dialogul cu iudeul Trifon*, care datează din jurul anului 160, face aluzii clare la Evanghelia de la Ioan.

În continuare, aluziile, citatele și mențiunile se înmulțesc. Ereticul Valentin și ucenicii săi Ptolemeu și Heracleon și Sf. Irineu al Lyonului care-i combate (prin anii 173-180), ereticul Marcion (pe la anul 140) și Meliton de Sardes care scrie împotriva lui (pe la 160-170), ereticii montaniști (între 156 și 172) și adversarii lor ortodocși Apolinarie de Ierapolis și Apoloni - cu toții mărturisesc - direct sau indirect - despre autoritatea incontestabilă și universală de care se bucura Evanghelia de la Ioan în Biserica de atunci. Tațian a și alcătuit (pe la anul 175) vestita sa lucrare intitulată *Diatessaron*, adică o «evanghelie» din cele patru, ceea ce înseamnă că încă de atunci canonicitatea celor patru Sfinte Evanghelii - deci, inclusiv, a Evangheliei a patra - era un fapt mai presus de orice îndoială și adânc intrat în conștiința Bisericii.

Există însă și mărturii directe referitoare la autorul Evangheliei a patra.

Astfel, *Clement Alexandrinul* (+ între anii 211-216), în lucrarea sa *Ipotipoze*, care s-a pierdut, dar din care Eusebiu de Cezareea ne păstrează unele fragmente, zice : «Cât despre Ioan, cel din urmă, văzând că cele trupești [ale vieții lui Hristos] au fost puse în lumină în [celelalte] Evanghelii, la îndemnul ucenicilor săi și fiind luminat de Duhul Sfânt, a alcătuit o Evanghelie duhovnicească» .

Prologul antimarcionit (160-180) se exprimă astfel : «Evanghelia de la Ioan a fost descoperită și dată Bisericii de către Ioan, pe când era încă în trup; aceasta ne-o spune unul dintre cei mai dragi ucenici ai săi, Papias din Ierapolis, în ultimele cinci cărți ale sale.»

Canonul Muratori (180 - 200), ne oferă această importantă mărturie:

«DESPRE A PATRA DINTRE EVANGHELII: CEA A LUI IOAN, UNUL DINTRE UCENICI.

La cererea celor împreună cu el ucenici și episcopi, el a zis : „Postiți împreună cu mine trei zile [începând de] astăzi și ceea ce se va descoperi fiecăruia, unuia sau altuia dintre noi, vom spune-o.“ În aceeași noapte, i s-a descoperit lui Andrei, unul dintre apostoli, că, cu condiția revizuirii de către toți, Ioan este acela care, în numele său, trebuie să pună în scris toate lucrurile. Astfel, deși sunt diferite în fiecare din scrierile evanghelice începuturile, așa cum ne sunt ele învățate, aceasta nu are nici-o importanță pentru credincioși, deoarece, prin lucrarea unicului Duh, principalul [autor], în toate au fost înfățișate toate lucrurile: privind nașterea, patimile, învierea, discuția [lui Iisus] cu ucenicii Săi și cele două venituri ale Sale: prima în umilință, disprețuit, care s-a petrecut ; și a doua, cu putere împărătească, strălucită, care va avea loc. Ce-i, deci, de mirare dacă Ioan cu atâta autoritate se pronunță asupra fiecărui punct, chiar în Epistolele sale, zicând despre sine însuși : „Ce am văzut cu ochii noștri și am auzit cu urechile [noastre] și ceea ce mâinile noastre au pipăit, acestea vi le scriem“?»

Se pare că acest text vizează erezia numită mai târziu de Sf. Epifanie (la mijlocul sec. IV) a *alogilor*, adică a acelor care se pronunțau împotriva Evangheliei Logosului (Cuvântului), care nu este alta decât Evanghelia de la Ioan. Este cunoscut, în această privință, cazul preotului Caius din Roma care, pe la anul 200, într-un tratat polemic împotriva montaniștilor, deoarece acești eretici făceau mare caz de Evanghelia de la Ioan, se pronunță împotriva acestei Evanghelii. Dar acest Caius, combătut puternic de Sf. Irineu și de Sf. Ipolit, n-a avut urmași care să-i îmbrățișeze contestarea.

O mărturie scurtă, dar cum nu se poate mai clară, ne-a lăsat *Sf. Irineu* (care-și scria lucrarea pe la anul 185) : «Apoi Ioan, ucenicul Domnului, cel care s-a aplecat pe pieptul Lui, a scos și el o Evanghelie pe când petrecea în Efesul Asiei» .

Această mărturie este de o importanță deosebită, deoarece Sf. Irineu l-a cunoscut pe Sf. Policarp al Smirnei, ucenic al Apostolilor. Scriindu-i (în jurul anului 190) lui Florinus, un prieten al său din copilărie care însă căzuse în erezie - fragmente din această scrisoare ne-au fost transmise de Eusebiu de Cezareea - , Sf. Irineu spune despre relația sa cu Sf. Policarp următoarele : «Aceste învățături ale tale, Florine, nu sunt izvorâte - ca să nu folosesc cuvinte grele - dintr-o judecată sănătoasă. Ele nu se împacă cu cele ale Bisericii ... Dar nici preoții mai în vârstă, care au fost înainte de noi și care au trăit împreună cu Apostolii, n-au putut să-ți transmită asemenea învățături. Te vedeam când eram copil în Asia inferioară pe lângă Policarp; aveai pe atunci o strălucită poziție la curtea împărătească și te sileai să ai un bun renume înaintea lui (a lui Policarp, n.n.). Căci îmi amintesc mai bine lucrurile de atunci decât cele care s-au întâmplat acum mai de curând. Într-adevăr, cunoștințele pe care le aduni în tinerețe cresc deodată cu sufletul și rămân mereu unite cu el. De aceea pot spune și locul unde ședea fericitul Policarp atunci când vorbea, locurile pe unde intra și ieșea din clasă, felul lui de viață, înfățișarea lui fizică, felul cum vorbea cu mulțimile, cum istorisea el relațiile lui cu Ioan și cu celelalte persoane care au văzut pe Domnul, știrile sale despre minunile și despre învățătura Lui ; cum Policarp, după ce a primit totul de la martorii oculari ai vieții Cuvântului, pe toate acestea el le pune în legătură cu Scripturile. Lucrurile acestea, prin mila lui Dumnezeu, care a venit peste noi, eu le-am ascultat cu grijă și le-am însemnat nu pe hârtie, ci în inima mea, și le rumeg conștiincios cu ajutorul lui Dumnezeu».

Despre faptul că Policarp a fost ucenic al Apostolilor mărturisește Sf. Irineu și în alt loc : «Și Policarp nu numai că a fost învățat de Apostoli și a vorbit cu mulți dintre cei care-L văzuseră pe Hristos, ci el a și fost rânduit de Apostoli în Asia ca episcop al Bisericii care este

în Smirna ; și noi l-am văzut în floarea vârstei noastre , căci el a stăruit multă vreme și până la o bătrânețe foarte înaintată și a ieșit în mod slăvit din viață, prin prea nobila ușă a martiriului...»

Am citat aceste texte pentru a ne da seama cât de importantă este mărturia Sf. Irineu, cel care l-a cunoscut și l-a ascultat pe Sf. Policarp, ucenic al Apostolilor. Și cât de neîntemeiată este poziția acelor care, împotriva celor spuse de Sf. Irineu - ca și împotriva tuturor celorlalte mărturii citate aici - caută cu tot dinadinsul să nege paternitatea ioaneică a Evangheliei a patra, atribuind-o, de pildă, unui presupus «prezbiter Ioan» (a cărui existență este dedusă dintr-un text nu prea clar al lui Papias) sau oricui altcuiva (mulți critici mai noi atribuie redactarea Evangheliei unei presupuse școli « ioaneice», adică unui grup de ucenici ai Apostolului Ioan).

2. Sf. Apostol Ioan în Noul Testament

Noul Testament ne oferă destul de multe date despre Sf. Apostol Ioan.

Chemarea sa și a fratelui său Iacov de către Iisus spre a-i fi ucenici a avut loc imediat după chemarea altei perechi de frați, Simon și Andrei (Mt 4, 18-22 ; Mc 1, 16-20). Sf. Luca ne spune chiar că chemarea celor patru s-a petrecut în urma unei pescuii minunate (Lc 5, 1 și urm.), într-un moment în care Iacov și Ioan «erau împreună cu Simon» (Lc 5, 10). Chemarea a fost ascultată pe loc, cei patru lăsând totul și mergând după Iisus (Mt 4, 20.22 ; Mc 1, 18.20; Lc 5, 11).

În In 1, 35 și urm. este prezentat un moment anterior, fiind vorba de doi ucenici ai lui Ioan Botezătorul care au auzit mărturia acestuia despre Iisus. Unul dintre ei era Andrei. S-a presupus uneori că celălalt, al cărui nume nu este dat, n-ar fi altul decât însuși Ioan, autorul Evangheliei. Dacă este așa, înseamnă că aici își are începutul ucenicia lui Ioan.

Tatăl lui Iacov și Ioan era Zevedeu (Mc 1,20), un pescar din una din cetățile de pe țărmul Mării Galileii, probabil Betsaida.«Fiii lui Zevedeu» - așa sunt numiți adeseori Iacov și Ioan în Sf. Evanghelii (de ex., în Mt 20, 20 ; Mc 10, 35) erau și ei pescari, exercitându-și meseria pe Marea Galileii (numită și Lacul Ghenizaret). Mama sa, Salomeea, era una dintre femeile care-I slujiseră lui Iisus în Galileea și pe ultimul drum spre Ierusalim, care au fost de față la răstignirea Lui (Mt 27, 55-56 ; Mc 15, 40-41 ; cf. Lc 23, 49.55-56), care apoi, în Duminică Învierii, au venit să ungă trupul lui Iisus și, găsind mormântul lor, au primit vestirea de la înger că Domnul a înviat (Mc 16, 1 și urm.). Din compararea textelor din Mt 27, 56 și Mc 15, 40-41 cu cel din In 19, 25, unii autori deduc că prin «sora mamei Lui» (a lui Iisus) din ultimul text trebuie înțeleasă Salomeea și că în acest text ioaneic ar fi vorba de patru femei, și anume: Maica Domnului, «sora» (ruda) ei, care n-ar fi alta decât Salomeea, menționată în paralelele din Matei și Marcu, Maria lui Cleopa și Maria Magdalena. Dacă e așa, înseamnă că Sf. Ioan ar fi fost înrudit trupește cu Mântuitorul. Dar această interpretare nu este deloc sigură. E mai firesc să credem că, în In 19, 25, «sora mamei Lui» nu este alta decât «Maria lui Cleopa» al cărei nume este dat în continuare. Pe de altă parte, Maria lui Cleopa este «mama lui Iacov cel Mic și a lui Iosif» (Mc 15, 40 ; cf. 15, 47 ; 16, 1), adică a așa-numiților «frați» ai Domnului (Mt 13, 55) ; ei erau, desigur, înrudiți cu Mântuitorul prin mama lor Maria, «sora» (adică verișoara sau cumnata) Maicii Domnului.

Familia lui Ioan era, se vede, destul de înstărită, cum rezultă din faptul că Zevedeu avea angajați niște lucrători care-l ajutau la pescuit (Mc 1, 20). Salomeea va fi fost, desigur, printre femeile care slujeau Domnului și ucenicilor Săi «din avutul lor» (Lc 8, 3).

În listele cu cei doisprezece Apostoli, Ioan apare fie pe locul al patrulea (Mt 10, 2 ; Lc 6, 14), fie pe al treilea (Mc 3, 17), fie pe al doilea (Fapte 1, 13). Din Sf. Evanghelii rezultă că, alături de Petru și fratele său Iacov, Ioan făcea parte din grupul de ucenici mai intimi ai Domnului, numai ei fiind alături de El în trei ocazii deosebite : la învierea fiicei lui Iair (Lc 8,

51) ; la schimbarea la față (Mt 17, 1 ; Mc 9, 2 ; Lc 9, 28) ; și la rugăciunea (agonia) din Ghetsimani (Mt 26, 37 ; Mc 14, 33).

Cei doi fii ai lui Zevedeu, pe care, datorită temperamentului lor impetuos, Iisus i-a numit «*Boanerges*, adică fiii tunetului» (Mc 3, 17), apar împreună în Evangheliile în două împrejurări din care se vede că numele acesta le era cum nu se poate mai potrivit : în Lc 9, 54 ei vor să facă să se coboare foc din cer să mistuie un sat de samarineni care nu L-au primit pe Iisus să înnopteze la ei ; iar în Mc 10, 35 și urm. ei îi cer Domnului cinstea de a sta unul de-a dreapta și altul de-a stânga Sa, întru slava Sa, arătându-se gata să și pătimească împreună cu El (Mt 20, 20 precizează că cererea aceasta au adresat-o Domnului prin mama lor ; din v. 24 rezultă însă că cererea era de fapt a lor).

Temperamentul lui Ioan se întrevede și din episodul în care-l informează pe Mântuitorul despre cineva dinafara grupului de ucenici care scotea demoni în numele Său (Mc 9, 38 ; Lc 9, 49). Manifestând același zel pripit ca și în Samaria, Ioan l-a oprit pe acela. Iisus însă temperează și cu această ocazie intoleranța ucenicului (Mc 9, 39 ; Lc 9, 50).

În sfârșit, Ioan mai apare o dată împreună cu Petru, fiind trimiși să facă pregătirile pentru ultimul Paști (Lc 22, 8).

În prima parte a cărții Faptele Apostolilor, Sf. Ioan apare în trei ocazii alături de Sf. Petru : la vindecarea ologului din naștere (3, 1 și urm) ; la înfățișarea lor înaintea Sinedriului (cap. 4), prilej cu care sunt calificați drept «oameni fără carte și simpli» și sunt recunoscuți de sinedriști ca fiind dintre cei care «fuseseră împreună cu Iisus» (4, 13) ; și ca delegați ai Apostolilor în Samaria (8, 14), unde celor botezați de Filip, Sfinții Petru și Ioan le-au conferit darul Sfântului Duh prin punerea mâinilor (8, 17), adică prin ceea ce numim Taina Mirungerii (cf. I In 2, 20.27)

Din aceste referințe din Faptele Apostolilor, ne dăm seama că Sf. Ioan a avut un rol proeminent în sânul Bisericii din epoca apostolică. Această poziție a sa este confirmată de Gal 2, 9, unde Iacov, Chefa și Ioan sunt prezentați ca «stâlpi» ai Bisericii.

Sf. Ioan mai este menționat în Apocalipsă (1, 1.4.9 ; 22, 8). Mulți însă cred astăzi că acest Ioan, autorul Apocalipsei, ar fi altul decât Apostolul Ioan. Vom vorbi despre aceasta mai pe larg atunci când ne vom ocupa de problema autorului Apocalipsei. Vom spune aici numai că mărturiile clare ale Tradiției ne obligă să vedem pe Apostolul cu acest nume în acel Ioan exilat în insula Patmos și care s-a învrednicit de minunatele vedenii pe care ni le înfățișează ultima scriere a Noului Testament.

Numele Sf. Ioan nu apare deloc în Evanghelia a patra. În cap. 21, care reprezintă, desigur, un appendice adăugat de un ucenic al Apostolului, care murise deja (cf. v. 23), se vorbește de «ucenicul pe care-l iubea Iisus» (v. 20). Ceva mai departe se precizează : «Acesta este ucenicul care mărturisește despre acestea și care a scris acestea, și știm că mărturia lui este adevărată» (v. 24). Este vorba, deci, de un martor privilegiat al celor istorisite, martor care este și autorul Evangheliei. Apostolul Ioan a fost identificat și cu acel «alt ucenic» din In 18, 15-16 care era cunoscut arhiereului și care a putut intra el și l-a putut introduce și pe Petru în curtea lui Anna. La Cina cea de Taină, «ucenicul pe care-l iubea Iisus» și-a plecat capul pe pieptul Domnului (In 13, 23.25). Tot el s-a aflat pe Golgota, lângă Cruce, atunci când Mântuitorul i-a încredințat-o pe Maica Sa (In 19, 26-27). În dimineața Învierii, el a alergat împreună cu Petru la mormânt și a ajuns primul acolo ; și deși Petru a intrat primul în mormânt, Ioan a fost cel care a crezut mai întâi că Hristos a înviat (In 20, 3-8). În cap. 21, cei doi fii ai lui Zevedeu fac parte dintre cei șapte ucenici cărora Domnul Cel înviat li S-a arătat la Marea Tiberiadei și din nou sunt puși în evidență «ucenicul acela pe care-l iubea Iisus» și Petru: primul îl recunoaște pe Domnul, iar al doilea se aruncă în apă spre a ajunge mai repede la El. Evanghelia se încheie prezentând întrebarea lui Petru în ce privește viitorul prietenului și însoțitorului său în atâtea ocazii și răspunsul Domnului : «Dacă voiesc ca acesta să rămână până ce voi veni, ce ai tu ?» Deoarece acest răspuns a fost greșit interpretat de către unii - că,

adică, Ioan nu va mai muri - , moartea Apostolului a trezit nedumerire, ceea ce-l obligă pe redactorul ultimului capitol al Evangheliei să dea o explicație (In 21, 20-23). Penultimul verset al Evangheliei (21, 24) reia afirmația din 19, 35, precizând încă o dată că «ucenicul care a scris acestea» mărturisește ceea ce el însuși a văzut și că, deci, mărturia lui este adevărată.

3. Bătrânețea și adormirea Sf. Apostol Ioan

Din Noul Testament rezultă că la începuturile Bisericii Sf. Ioan a petrecut o vreme la Ierusalim. Ce s-a întâmplat cu el după aceea ? Așa cum am văzut, mai multe mărturii patristice vorbesc despre activitatea Sf. Apostol Ioan la Efes. Va fi venit acolo după moartea Sf. Apostol Pavel, căci Epistolele pauline nu ne lasă deloc să înțelegem că Sf. Ioan ar fi fost prezent la Efes înainte de acest eveniment, sau, și mai probabil, după căderea Ierusalimului (în anul 70).

Eusebiu de Cezareea afirmă că în timpul persecuției lui Domițian (81-96) «Apostolul și evanghelistul Ioan...a fost osândit să trăiască în insula Patmos» și că după venirea în fruntea imperiului a lui Nerva (96), «potrivit unei vechi tradiții» (lit.: «cuvântului celor vechi dintre noi»), Ioan s-a întors din exil și și-a reluat viața la Efes . *Tertulian*, care confirmă tradiția despre șederea Sf. Ioan la Efes, citând mărturia Bisericii din Smirna după care episcopul ei Policarp a fost înscăunat de către acest Apostol , menționează în alt loc salvarea minunată a Sf. Ioan dintr-un cazan cu ulei clocotit în care fusese osândit să moară, probabil tot sub Domițian. *Eusebiu de Cezareea*, bazându-se pe mărturiile *Sf. Irineu* și a lui *Clement Alexandrinul* , mai afirmă că Sf. Ioan a trăit în Asia Mică (Efes) și a condus Bisericele de acolo până în vremea împăratului Traian (98 - 117) . A adormit deci în Domnul pe la anul 100.

Eusebiu preia de la Clement Alexandrinul și relatarea unei foarte frumoase întâmplări din ultima perioadă a vieții Sf. Apostol Ioan . O redăm aici, pe scurt, pentru frumusețea ei :

După ce a revenit din exil, Sf. Ioan a vizitat mai multe localități din Asia, întemeind noi Biserici, hirotonind episcopi și preoți acolo unde era nevoie și rânduind cele de trebuință. Cu prilejul unei astfel de vizite, a încredințat episcopului Efesului pe un tânăr plăcut la înfățișare și cu suflet înflăcărat. Acela l-a luat pe tânăr în casa sa, l-a botezat, dar n-a mai purtat destulă grijă de el. Lăsat de capul lui, tânărul s-a alipit de niște tineri stricați, a căzut tot mai adânc în păcat, ajungând până la urmă căpetenia unei bande de tâlhari.

După o vreme, revenind Ioan în acel oraș, i-a cerut episcopului să-i redea comoara pe care i-a încredințat-o. Bătrânul episcop n-a înțeles la început despre ce este vorba. Atunci Apostolul i-a zis : «Pe tânăr ți-l cer și sufletul fratelui tău». «Acela a murit», i-a răspuns episcopul, istorisindu-i cum a ajuns acel tânăr să terorizeze ținutul cu banda lui. Sf. Ioan, după ce și-a sfâșiat hainele de durere, s-a dus imediat în căutarea celui pierdut. Ajungând la locul unde sălășluiau tâlharii, a fost prins de straja lor și dus în fața căpeteniei. Acesta l-a recunoscut imediat pe bătrânul Apostol și, de rușine, a luat-o la fugă. Ioan, uitându-și vârsta, s-a luat după el, cât îl țineau puterile, strigând : Fiule, de ce fugi de mine, părintele tău, care nu-s înarmat și mai sunt și bătrân ? Fie-ți milă de mine, fiule, nu te teme ! La tine mai sunt niște nădejdi de viață (veșnică, n.t.). Am să mă așez pentru tine înaintea lui Hristos. Dacă ar fi nevoie, m-aș duce bucuros chiar la moarte pentru tine așa cum a murit și Mântuitorul pentru noi : pentru sufletul tău l-aș da bucuros pe al meu. Oprește-te și ai încredere ! Hristos este Cel care m-a trimis.»

Atunci tânărul s-a întors, l-a îmbrățișat pe Apostol și și-a cerut iertare cu multe lacrimi, «botezându-se parcă a doua oară cu lacrimile lui». Dar își ascundea mîna dreaptă cu care săvârșise atâtea nelegiuiri. Sf. Ioan l-a sărutat, s-a rugat pentru el și, asigurându-l că Mântuitorul l-a iertat, i-a sărutat mîna dreaptă, ca să-i arate că a fost curățită prin pocăință.

Fostul căpitan de tâlhari a fost redat deplin Bisericii, dând astfel - încheie relatarea - «o minunată mărturie de căință adevărată, o puternică dovadă de naștere din nou, un trofeu văzut al învierii».

Tot la Efes s-a petrecut și altă întâmplare grăitoare despre care mărturisește *Sf. Irineu*, care, la rândul său, o auzise de la *Sf. Policarp* al Smirnei : Într-o zi Apostolul Ioan intrase într-o baie să se spele. Auzind însă că acolo e și ereticul Cerint, a fugit în grabă, sfătuindu-i să fugă și pe ceilalți care mai erau cu el și zicând : «Să ieșim de aici, nu cumva să se dărâme baia peste noi, întrucât Cerint, dușmanul adevărului, se află și el aici înăuntru».

Despre activitatea și moartea Apostolului Ioan la Efes mărturisește și episcopul Policrat al Efesului, într-o scrisoare adresată episcopului Victor al Romei, pe la anul 190 : «...în al doilea rând Ioan, cel care se culcase pe pieptul Mântuitorului, care a fost preot și a purtat *petalon* , care a fost martor și didascal, se odihnește la Efes» .

Toate mărturiile Tradiției concordă în afirmația că *Sf. Ioan* a trăit până la o vârstă foarte înaintată. *Fer. Ieronim* ne spune că *Sf. Ioan*, foarte bătrân, nu mai putea să meargă singur și că era adus în biserică de credincioși. Tuturor, el le repeta îndemnul : «Copilașilor, iubiți-vă unii pe alții», cuvinte pe care le găsim, de altfel și în prima sa Epistolă sobornicească. Faptul că ajunsese la această vârstă va fi întărit convingerea multora că «ucenicul pe care-l iubea Iisus» nu va muri (cf. In 21,23), ci că, probabil, va fi mutat din această lume ca Enoh sau ca Ilie. Cu adevărat nemuritor rămâne însă *Sf. Apostol* și evanghelist Ioan mai ales prin cele cinci scrieri minunate pe care le-a lăsat Bisericii lui Hristos : Evanghelia, cele trei Epistole sobornicești și Apocalipsa.

Locul și timpul scrierii Sfintei Evanghelii de la Ioan

În ce privește **locul** scrierii Evangheliei a patra, mărturiile Tradiției sunt, după cum am văzut, cum nu se poate mai clare. Mai ales *Sf. Irineu* ne spune lămurit că *Sf. Apostol Ioan* și-a scris Evanghelia la Efes. Această afirmație, confirmată de autorii de mai târziu, este astăzi general acceptată, chiar de către cei ce neagă paternitatea ioaneică a Evangheliei.

Totuși, *Sf. Efre*m Sirul zice că ea a fost scrisă la Antiohia Siriei. Și, într-adevăr, se constată că epistolele *Sf. Ignatie Teoforul* († cca 117), care a fost episcop al Antiohiei, poartă pecetea influenței operei ioaneice. Dar *Sf. Ignatie*, deși a scris la puțină vreme după *Sf. Ioan*, a putut cunoaște opera acestuia, atât de mult apreciată de toți creștinii și foarte repede răspândită în toate Bisericile. Pe de altă parte, este posibil - și chiar foarte probabil - ca *Sf. Apostol Ioan*, înainte de a fi venit la Efes, să-și fi desfășurat o vreme activitatea la Antiohia și astfel propovăduirea sa să fi fost bine cunoscută în Biserica din acest oraș. În orice caz, Tradiția vorbește de o lungă activitate a Apostolului la Efes și aici trebuie, desigur, localizată și redactarea Evangheliei a patra.

În ce privește **timpul** scrierii, un *terminus post quem* poate fi fixat cu ușurință. Din cuprinsul Evangheliei, se constată cu certitudine că *Sf. Ioan* a cunoscut Evanghelia de la Marcu ; și nu numai că a cunoscut această Evanghelie, ci el stăpânește perfect cuprinsul ei și presupune că și cititorii săi îl stăpânesc tot atât de bine. Dacă ținem seama că Evanghelia de la Marcu a fost scrisă cel târziu în anul 63 și că de la scrierea ei a trebuit să treacă un oarecare timp pentru ca ea să se răspândească și să devină familiară cititorilor creștini din Asia Mică, înseamnă că Evanghelia a patra n-a putut fi scrisă înainte de anii 70-80. Pe de altă parte, Evanghelia a patra pare să reflecte o situație în care iudeii încreștinați erau dați afară din sinagogă (cf. 9, 22 ; 16, 2). Din fericire, putem preciza destul de exact data la care a fost introdusă în una din principalele rugăciuni sinagogale, *Şemoné Esré* (Rugăciunea celor 18 cereri sau binecuvântări), o formulă de blestem împotriva creștinilor , fapt care echivalează cu

oficializarea pedepsei cu excluderea din sinagogă la care fac aluzie textele ioaneice menționate. Această formulă a fost creată de Rabbi Simeon cel Mic la cererea lui Rabbi Gamaliel II, pe la anii 85-90 . Putem spune, deci, că scrierea Evangheliei a patra trebuie situată după această dată.

Terminus ante quem ne este dat de folosirea Evangheliei a patra îndată după începutul secolului al II-lea. Este mai presus de orice îndoială că Evanghelia de la Ioan era larg cunoscută în Biserică încă în prima jumătate a secolului al II-lea. Așa cum am arătat, mai multe scrieri din această perioadă dovedesc o familiaritate a autorilor lor cu textul Evangheliei și, în general, cu cugetarea Sf. Apostol Ioan. Adăugăm la cele menționate *Păstorul* lui Herma (de pe la anul 140) și *Odele lui Solomon* (lucrare creștină din prima jumătate a secolului al II-lea), în care este evidentă influența ioaneică.

Există însă și o dovadă materială de o importanță unică privind vechimea Evangheliei de la Ioan. Este vorba de fragmentul de papyrus *Rylands 457*, notat p⁵² (vezi imaginea), care cuprinde parțial textele din In 18, 31-34 (recto) și 18, 37-38 (verso). Acest papyrus a fost descoperit în Egipt și datează de la începutul secolului al II-lea . Dacă ținem seama că nu e vorba de un autograf al Apostolului, ci de o copie, și că a durat un oarecare timp până ce textul Evangheliei a ajuns de la Efes în Egipt, putem situa redactarea ei înainte de sfârșitul sec. I. După Sf. Irineu și Clement Alexandrinul, Apostolul a trăit până în vremea lui Traian (98 - 117). Putem spune, deci, că Evanghelia a patra a fost scrisă între anii 90 și 100.

Scopul și destinatarii primi ai Evangheliei

Cu ce **scop** și-a scris Sf. Apostol Ioan Evanghelia ? A urmărit el pur și simplu să completeze cele trei Evanghelii anterioare (Evangheliile numite «sinoptice») sau să prevină înțelegerea greșită a unor elemente din cuprinsul acestora ? Deși Sf. Ioan are în vedere și aceste lucruri - și, într-adevăr, în ceea ce privește cadrul și cronologia activității Domnului Evanghelia a patra aduce importante date complementare - , totuși nu acesta este scopul său principal. El însuși ține să precizeze că ceea ce urmărește este desăvârșirea credinței cititorilor săi : «Iar acestea s-au scris ca să credeți că Iisus este Hristosul și, crezând, să aveți viață în numele Lui» (In 20, 31).

Cine sunt cei cărora evanghelistul le scrie astfel? Cine sunt, deci, **primii destinatari** ai Evangheliei a patra? În orice caz, nu e vorba de păgâni neîncreștinați, căci, așa cum rezultă din cuprinsul Evangheliei, autorul presupune la cititorii săi o formație creștină. El nu simte nevoia nici să dea informații despre personajele scrierii sale - presupuse cunoscute de cititori - , nici să argumenteze valoarea și autoritatea absolută a învățăturii lui Iisus, pe care le consideră de sine-nțelese. Este cum nu se poate mai clar că nu numai Evanghelistul însuși, ci și primii destinatari ai scrierii sale sunt la curent cu tradiția istorică despre persoana și activitatea mântuitoare a Domnului Iisus Hristos.

În legătură cu aceasta, o întrebare care se pune - și care nu este lipsită de importanță - este aceea dacă se poate vorbi de o dependență literară a lui Ioan de Evangheliile sinoptice. În orice caz, Sf. Ioan n-a folosit niciuna din Evangheliile sinoptice așa cum a folosit, de pildă, Matei pe Marcu. Totuși, Sf. Ioan a citit Evanghelia de la Marcu și influența acestei Evanghelii transpare destul de clar în mai multe locuri ale Evangheliei a patra. De asemenea, unele afirmații ale Sf. Ioan ar lăsa să se înțeleagă că îi era familiar și materialul specific Evangheliei de la Luca . Este însă limpede că Sf. Ioan presupune cunoscute datele evanghelice de către primii cititori ai Evangheliei sale.

Este, deci, mai presus de îndoială că primii cititori ai Evangheliei a patra sunt creștini. Cuprinsul Evangheliei ne lasă însă impresia că printre acești creștini sunt și unii nu îndeajuns instruiți și întăriți în învățătura lui Hristos. Această impresie devine o certitudine dacă luăm în considerare celelalte scrieri ioaneice și mai ales Epistola I a Sf. Ioan care pare să fi constituit

un fel de introducere la Evanghelie. În comunitățile cărora li se adresează Apostolul existau unii creștini slabi în credință, gata să cadă victime falselor învățături ale «antihriștilor», adică ale acelor care tăgăduiau că Iisus este Hristosul și că El a venit în trup (I In 2, 18-23), lăsându-se astfel atrași de «adâncurile satanei» (Apoc 2, 24). Unii ca aceștia nu-L au nici pe Tatăl, odată ce leapădă pe Fiul lui Dumnezeu, Care «este adevăratul Dumnezeu și viața de veci» (I In 5, 20). Sf. Apostol Ioan se vede silit să le reamintească acestora învățătura primită «de la început» (I In 1, 1 ; 2, 7. 24; 3, 11), învățătura cea «veche», care va fi totuși «nouă» pentru ei (I In 2, 7-8), deoarece n-au asimilat-o încă așa cum trebuie: anume că Iisus Hristos, Fiul și Cuvântul lui Dumnezeu și El Însuși Dumnezeu adevărat, S-a făcut și Om adevărat prin Întropare. Acest adevăr fundamental Apostolul ține să-l afirme încă de la începutul Evangheliei, în prologul (In 1, 1-18) care de fapt anunță și rezumă ideile fundamentale ale acesteia. Este un adevăr pe care el nu-l spune din auzite. Atât în Evanghelie (1, 14) cât și în prima sa Epistolă (1, 1-3), Sf. Ioan ține să precizeze că vorbește ca martor direct al «Cuvântului vieții». Cu această autoritate de Apostol și martor al lui Iisus Hristos, pe care, desigur, i-o recunoștea fără rezerve întreaga Biserică de la sfârșitul veacului I, vine Sf. Ioan să ateste, prin Evanghelia pe care o scrie, adevărurile fundamentale ale creștinismului, așa cum au fost ele învățate de Însuși Mântuitorul lumii.

Limba și stilul Evangheliei

Stilul Evangheliei a patra este foarte personal. E un stil pe care nu-l mai regăsim în Noul Testament, în afară, desigur, de Epistolele Sfântului Apostol Ioan. Caracteristicile specifice ale acestui stil sunt evidente chiar în traduceri și oricine este cât de cât familiarizat cu Noul Testament va putea ușor recunoaște un text ioaneic chiar și fără a i se indica anume locul neotestamentar de unde provine acel text. Limba greacă în care a scris Apostolul nu este greaca literară. Deși vocabularul este limitat, totuși cuvintele și expresiile folosite sunt întotdeauna bine alese și adecvate subiectului, astfel încât e greșit a se vorbi de o sărăcie a limbii ioaneice.

negatie întărită de o afirmație (1, 13 ș.a.). Evanghelistul introduce aceste repetiții - care reamintesc paralelismul stilului ebraic - mai ales atrunci când vrea să accentueze în mod deosebit o idee. Efectul produs este acela al unei impunătoare majestăți. În unele cazuri, avem chiar de-a face cu adevărate structuri imnice (mai ales 1, 1-18 și cap. 17). Cu cât studiezi mai mult Evanghelia a patra, cu atât mai mult îți dai seama că ea este opera unui geniu, dar a unui geniu care se ignoră și care, fără cel mai mic efort și fără a recurge la vreo tehnică literară oarecare, realizează efecte dramatice de o valoare artistică fără egal. «Arta» Evangheliei a patra își are însă, desigur, explicația nu numai în genialitatea autorului, ci și în sublimitatea subiectului tratat.

Stilul și vocabularul Evangheliei de la Ioan poartă o destul de marcată influență a limbii aramaice. Destul de multe cuvinte aramaice sunt mai întâi redată ca atare, fiind urmate de traducerea sau de explicarea lor. Uneori chiar Sf. Ioan introduce cuvinte aramaice în texte paralele celor ale sinopticilor. Astfel, de pildă, se întâmplă ca acolo unde sinopticii au «Hristos» și «Petru» Sf. Ioan să folosească formele aramaice «Mesia» și «Chefa». De asemenea, Sf. Ioan traduce în mod diferit în grecește unele cuvinte aramaice folosite de Mântuitorul. Astfel, de pildă, aramaicul *mathla* e redat de Ioan prin *paroimia* (asemănare), iar nu prin *parabolé*, (pildă, parabolă) ca în primele trei Evanghelii. La fel, *bisrá* este redat prin *sárx* (carne), în timp ce sinopticii îl redau prin *sōma* (trup).

Unii au exagerat valoarea aramaismelor din Evanghelia a patra, susținând că textul grec existent n-ar fi decât o traducere - servilă și uneori chiar greșită - a unui original aramaic. Este o ipoteză fără nici un temei. În primul rând, pentru că nu există nici o mărturie că Sf. Ioan și-ar fi scris lucrarea în limba aramaică, precum nu există nici o urmă a vreunui text

Între cai

aramaic al Evangheliei. Iar în al doilea rând pentru că aramaismele din Evanghelia a patra sunt prea puține pentru a susține această ipoteză și pentru că ele se explică foarte bine prin faptul că aramaica era limba maternă a autorului, limba în care el - chiar dacă trăise multă vreme în mediul lumii elenizate - gândea și vorbea cel puțin tot atât de mult cât și în limba greacă.

În cazul Evangheliei a patra nu este vorba atât de o influență a limbii aramaice, cât de una a modului de a gândi al evreilor și, în general al orientalilor. Pe linia acestui mod de a gândi, deosebit de gândirea abstractă, logică a europenilor, Sf. Ioan folosește reprezentări, imagini, iar nu concepte abstracte. Pentru a vorbi despre perfecțiunea lui Dumnezeu, de pildă, el zice că «Dumnezeu este lumină și nici un întuneric nu este întru El» (I In 1, 5) ; minunata alegorie a viței și a mlădițelor sale (In 15, 1 și urm.) definește mai bine decât orice exprimare abstractă adevărul că Hristos este izvorul a tot harul precum și comuniunea de viață dintre Hristos și credincioșii Săi.

Opoziția dintre cele două moduri diferite de gândire apare cum nu se poate mai clar în discuția dintre Iisus și Pilat din In 18, 37-38. Răspunzând unei întrebări a lui Pilat, Domnul îi zice : «Eu pentru aceasta M-am născut și pentru aceasta am venit în lume, ca să dau mărturie pentru adevăr ; oricine este din adevăr ascultă glasul Meu». Luând cuvântul «adevăr» într-un sens filozofic, Pilat întreabă sceptic : «Ce este adevărul ?» Iisus nu-i mai răspunde, deoarece Pilat nu sesizase deloc ideea pe care El o exprimase. Căci, spunând că a venit să dea mărturie despre adevăr, Domnul nu avea nicidecum în vedere o abstracție filozofică, ci adevărul descoperit de Dumnezeu în propria Sa persoană. Adevărul nu este altul decât Iisus Hristos Însuși (In 14, 6).

Trebuie să ținem bine seama de acest mod de a gândi dacă vrem să înțelegem exact diferitele afirmații ale Sf. Ioan. Astfel, în propoziții ca : «Duh este Dumnezeu» (In 4, 24), «Dumnezeu este lumină» (I In 1,5) sau «Dumnezeu este iubire» (I In 4, 8), nu trebuie să vedem niște definiții ale lui Dumnezeu. E vorba de însușiri sau atribute ale Sale. Apostolul insistă însă asupra unora dintre atributele cele mai vădite ale lui Dumnezeu, cele care-L «definesc» cel mai mult. Astfel, de pildă, zicând că «Dumnezeu este iubire», el adaugă imediat explicația : «Întru aceasta s-a arătat iubirea lui Dumnezeu către noi, că pe Fiul Său Cel Unul Născut L-a trimis Dumnezeu în lume, ca prin El viață să avem» (I In 4, 9). Iubirea este, deci, atributul pe care Dumnezeu și L-a manifestat cu cea mai mare tărie și în mod culminant prin trimiterea în lume a Fiului Său . Pe de altă parte, dacă modul de a gândi occidental ne-a obișnuit cu raționamente și cu demonstrații ale diferitelor teze, trebuie să știm că nu vom găsi așa ceva la Sf. Ioan. El nu raționează, nu argumentează, nu pornește de la premise spre a trage concluzii, ci atestă, afirmă, mărturisește . Evanghelia a patra este o mărturie despre Hristos-Adevărul. Pe acesta Îl contemplă Ioan din perspective diferite, și ni-L dezvăluie prin imagini diferite, conștient că limbajul omenesc este incapabil de a-L exprima în nemărginita-I bogăție într-o formulă unică. Hristos este și Lumina și Viața și Adevărul etc.; El nu este numai una din acestea, ci toate deopotrivă și mult mai presus de tot ceea ce noi am putea spune despre El.

Planul Evangheliei

Planurile propuse pentru Evanghelia de la Ioan sunt pe cât de numeroase pe atât de diferite. Vom prezenta aici două planuri diferite : **Planul A**, care are meritul de a pune în valoare extraordinara bogăție teologică a Evangheliei, și **Planul B**, care evidențiază mai bine cadrul cronologic al desfășurării activității Mântuitorului Hristos.

Planul A

INTRODUCERE

1. Prologul (1, 1-18)
2. Mărturii despre Iisus Hristos (1, 19-51)

CARTEA SEMNELOR (cap. 2 - 12)

I. Iisus Hristos este întemeietorul unei noi economii religioase, superioare celei vechi

1. Relatare : Nunta din Cana (2, 1-12)
2. Relatare : Curățirea templului (2, 13-25)
3. Dialog : nașterea de Sus (3, 1-21)
Mărturia Sf. Ioan Botezătorul (3, 22-36)
4. Dialog : a) Apa cea vie (4, 1-15)
b) Adevărata închinare (4,16 -26)
c) "Mâncarea mea este să fac voia Celui Ce M-a trimis" (4, 27-38)
Mărturia femeii samaritence (4, 39-42)

II. Cuvântul Care dă viața

1. Relatare : Vindecarea fiului unui slujitor regesc (4, 43-54)
2. Relatare : vindecarea slăbănogului de la Vitezda (5, 1-18)
3. Cuvântare : Cuvântul Care dă viața (5, 19-30)
Mărturia Tatălui despre Fiul (5, 31-47)

III. Pâinea vieții

1. Relatare : Înmulțirea pâinilor (6, 1-21)
2. Cuvântare : a) Pâinea care se coboară din cer (6, 22-34)
b) Pâinea vieții (6, 35-50)
c) Pâinea euharistică (6,51 -59)
3. Ucenicii necredincioși Îl părăsesc pe Iisus. Cei Doisprezece (6, 60-71)

IV. Iisus Lumina și Viața lumii

1. Relatare : Iisus la Ierusalim la sărbătoarea corturilor (7, 1-13)
2. Discuții cu iudeii necredincioși. Lumina se arată, dar este respinsă (7,14 - 8,59)

V. Judecata săvârșită de Lumină

1. Relatare : a) Vindecarea orbului din naștere (9, 1-34)
b) Judecătorii sunt judecați (9, 33-41)
2. Cuvântare : Păstorul Cel bun (10, 1-21)
Epilog : Iisus, Fiul lui Dumnezeu (10, 22-42)

VI. Biruința vieții asupra morții

1. Relatare și cuvântare : Învierea lui Lazăr (11, 1-44)
2. Sinedriul hotărăște uciderea lui Iisus (11, 45-57)

VII. Viața dobândită prin moarte

1. Relatare : a) Ungerea din Betania (12, 1-11)
b) Intrarea triumfală în Ierusalim (12, 12-15)
Reflexiuni ale evanghelistului (12, 16-19)
2. Cuvântare : Slava dobândită prin moarte (12, 20-36)

Epilog la Cartea Semnelor :

- a) Comentariu al evanghelistului (12, 37-43)
- b) Rezumat al ideilor principale (12, 44-50)

MANIFESTAREA SUPREMĂ A LUI HRISTOS (cap. 13 - 20)

I. Marea cuvântare de despărțire

1. Spălarea picioarelor. Descoperirea vânzătorului (13, 1-30)
2. Dialog despre plecarea și revenirea lui Hristos (13,31 - 14,31)
3. Cuvântare despre Hristos și despre Biserica Sa (cap. 15 - 16)
4. Rugăciunea arhierescă (cap. 17)

II. Patimile și moartea Domnului (cap. 18 - 19)

III. Iisus Hristos Cel înviat (cap. 20)

Apendice : Arătarea de la Marea Tiberiadei (cap. 21)

Pe baza acestui plan, în numerele următoare ale foii vom prezenta cuprinsul Evangheliei dintr-o perspectivă teologică.

Planul B

PROLOG (1, 1-18)

I. Evenimente petrecute în jurul **primului Paști** sau *Paștile templului celui nou* (1,19 - 4,54)

1. Iisus Se manifestă ca Mesia (1,19 - 2,12)
2. Primul Paști la Ierusalim (2, 13-35)
3. Nașterea de Sus (3, 1-21)
4. Călătorie în Samaria și în Galileea (3,2 - 4,54)

II. Iisus la Ierusalim la «o sărbătoare a iudeilor» (**Paști ?**). Vindecarea slăbănogului de la scădătoarea Vitezda (cap. 5)

III. **Paștile «Pâinii vieții»**. Iisus înmulțește pâinile și Se prezintă pe Sine ca Pâinea care se coboară din cer (cap. 6)

IV. Sărbătoarea Corturilor. Iisus - Lumina lumii și Păstorul Cel bun (7,2 - 10,21)

V. Sărbătoarea înnoirii templului. Iisus Se mărturisește ca Fiul lui Dumnezeu și Îl învie pe Lazăr (10,22 - 11,54)

VI. **Paștile răstignirii**. Mielul lui Dumnezeu este "înălțat" pe cruce (11,55 - 19,42)

VII. Învierea. Domnul le dă Apostolilor Duh Sfânt și-i trimite la propovăduire (cap. 20)

APENDICE : Arătarea de la Marea Tiberiadei (cap. 21)

Din acest plan se vede foarte bine că Mântuitorul Și-a desfășurat activitatea pe parcursul mai multor ani, petrecând trei - sau poate chiar patru - Paști la Ierusalim. Evangheliile sinoptice lasă impresia că activitatea Sa ar fi durat un singur an și că El S-ar fi suit o singură dată la Ierusalim, când a și fost răstignit, la un Paști al iudeilor. Prin precizarea acestui cadru cronologic, Evanghelia de la Ioan aduce o foarte importantă completare primelor trei Evanghelii, constituind astfel, printre altele, un aport de cea mai mare valoare pentru reconstituirea vieții și activității Domnului.

Sf. Evanghelie de la Ioan: simbolismul; expresii cu sensuri suprapuse

În numărul trecut al foii anunțăm publicarea în continuare a unei scurte interpretări a Evangheliei a patra. Înainte de aceasta socotim însă necesar să precizăm câteva lucruri de cea mai mare importanță pentru înțelegerea acestei Sfinte Evanghelii.

Sf. evanghelist Ioan a fost supranumit încă de multă vreme «Teologul». Și aceasta nu fără un bun temei. Desigur că despre toți sfinții evangheliști se poate spune că fac «teologie», în sensul cel mai propriu al cuvântului (*theologia* este un cuvânt grecesc care înseamnă *cuvânt* sau *discurs despre Dumnezeu*). Ei nu ne oferă simple biografii ale lui Iisus, ci, prin ceea ce scriu, dau mărturie despre împlinirea planului de mântuire a lui Dumnezeu în Hristos Iisus. Dar numai Sf. Ioan a fost numit *Teologul*, ca unul care a pătruns cel mai adânc taina mântuirii, cugetarea sa avântându-se cu aripi de vultur spre cele mai înalte culmi ale TEOLOGIEI (de aceea a și fost adoptat vulturul ca simbol al acestui evanghelist).

Pentru a-și exprima înaltele idei teologice, Sf. Ioan folosește larg *simbolismul* și, de multe ori, *expresii cu sensuri suprapuse*.

1. **Simbolismul** ocupă un loc aparte în Evanghelia a patra. Astfel, de pildă, în Evanghelia de la Ioan «apa» sau «apa cea vie» înseamnă harul Duhului Sfânt; «pâinea cea vie» sau «pâinea vieții» sunt expresii cum nu se poate mai sugestive pentru Sf. Euharistie; viața de vie este o imagine pentru comuniunea de viață dintre Hristos și credincioșii Săi; Domnul se prezintă ca «Păstorul Cel Bun», în contrast cu răii păstori ai lui Israel; etc.

Într-o măsură mult mai mare decât sinopticii, Sf. Ioan relevă și semnificația simbolică a unora din acțiunile Mântuitorului.

Aici se cuvine să spunem ceva și despre înțelesul pe care-l dă evanghelistul Ioan cuvântului *semn* (în grecește: *séméion*). Acest cuvânt nu implică în mod necesar o minune. Este adevărat că în patru locuri «semnul» este de fapt o minune (2, 11; 4, 54; 6,14; 12,18). Dar și alte lucrări ale Domnului sunt semne, fără a fi în același timp și minuni. Așa sunt, de pildă, curățirea templului (2, 13-25) sau spălarea picioarelor ucenicilor (13, 1-20). Și, în general, Sf. Ioan ne lasă să înțelegem că vom găsi un înțeles mai adânc în toate faptele Mântuitorului, nu numai în cele pe care le prezintă el în mod expres ca «semne».

În ce privește minunile, la Ioan perspectiva este diferită de cea a sinopticilor. Aceștia din urmă istorisesc pur și simplu minunile, prezentându-le cel mult ca dovezi ale puterii mesianice a lui Iisus. Sf. Ioan ține să evidențieze mai ales semnificația simbolică a minunilor. El și reține în Evanghelia sa, în mod deliberat, acele minuni care sunt și «semne». Deși minunile istorisite de el sunt asemănătoare cu unele din cele pe care le găsim la sinoptici, totuși ele se pretează mai bine la o interpretare simbolică și relevă adevăruri adânci despre Hristos și despre mântuirea prin El. Evanghelia însăși, de altfel, dezvăluie aceste adevăruri, cel mai adesea în cuvântările care însoțesc «semnele».

Faptul că Sf. Ioan este preocupat de a descoperi semnificațiile diferitelor acțiuni ale Domnului, nu pune în cauză nicidecum istoricitatea acestora. Tocmai caracterul istoric neîndoielnic al faptelor istorisite este temeiul de nezdruccinat al demonstrației sale teologice. Numai că, așa cum am mai spus, Sf. Ioan, *alege* cu predilecție, din mulțimea faptelor Domnului, pe acelea a căror valoare simbolică se impune oarecum de la sine. Astfel, de pildă, vindecând pe orbul din naștere (In 9, 1-12), Iisus se manifestă ca Lumina lumii; prin învierea lui Lazăr (In 11, 1-45), Iisus arată că El este Învierea și Viața etc.

2. **Expresii cu sensuri suprapuse.** O trăsătură specifică a Evangheliei a patra o constituie și folosirea frecventă a unor expresii care, pe lângă înțelesul lor direct, evident, au și un alt înțeles, mai înalt. Sf. Ioan reține în mod intenționat astfel de expresii; este o «tehnică» a sa. În rostirea Mântuitorului, aceste expresii au un sens care nu este sesizat imediat de interlocutorii Săi. Aceștia le iau în sensul lor obișnuit, încât Domnul este obligat să li le explice, dezvăluindu-le înțelesul lor adânc, duhovnicesc.

Astfel, de pildă, în In 2,19-21, când Iisus vorbește despre dărâmarea și rezidirea templului, iudeii cred că e vorba de templul construit de Irod («În patruzeci și șase de ani s-a zidit templul acesta!»); Domnul vorbea însă de templul trupului Său.

În In 3, 3.7 este folosit adverbul grecesc *anôthén*, care poate însemna atât «din nou» cât și «de sus». Nicodim îl înțelege în primul sens și crede că este vorba despre o «naștere din nou» în sens fizic. Domnul folosește însă cuvântul în al doilea sens, de «naștere de Sus», adică «din Duh»(v. 6) sau «de la Dumnezeu» (In 1,13).

În In 3, 14, Iisus zice că Fiul Omului trebuie «să se înalțe». Aceeași expresie revine în 8, 28 și 12, 32-33; în ultimul din aceste texte, evanghelistul notează că este vorba de înălțarea pe Cruce, care constituie ea însăși un moment al înălțării Sale spre Tatăl.

În vorbirea curentă a epocii, expresia «apă vie»(In 4, 10) însemna, pur și simplu, apa curgătoare sau apa de izvor, în contrast cu apa stătută (de pildă, apa de cisternă, adică apa de ploaie care umplea în timpul sezonului ploios cisternele subterane și care asigura în bună parte necesarul de apă al locuitorilor din Țara Sfântă). Femeia samariteancă înțelege expresia «apă vie» în acest înțeles material, zicând: «Doamne, dă-mi această apă, ca să nu mai însetez,

nici să mai vin aici să scot» (v. 15). Mântuitorul însă se referea la altă «apă»; în In 7, 38-39 se va preciza că El numește «apă» harul Duhului Sfânt, revărsat în lume ca rod al preamăririi Sale.

Același lucru se poate spune despre «pâinea cea vie» (cap. 6), pe care ascultătorii o înțeleg în sens material (v. 34), Domnul explicându-le apoi, pe larg, despre ce este vorba de fapt.

Să mai amintim de jocul de cuvinte pe care-l face Iisus In 3,8 cu înțelesul termenului *pneuma*, care înseamnă deopotrivă «vânt» și «duh». Literal, propoziția trebuie tradusă: «*Vântul* suflă unde vrea». Ținând însă seama de cele spuse aici, nu e cu totul greșită nici traducerea prin: «*Duhul* suflă unde vrea» (*Vulgata*).

Există destul de multe exemple de acest fel în Evanghelia a patra. Și trebuie să ținem seama de ele dacă vrem s-o înțelegem. Procedul are rostul de a-i face pe cititori să pătrundă mai bine tainele mesajului mântuitor al lui Hristos.

Cronologia vieții Mântuitorului

Sfintele Evanghelii nu sunt biografii ale Mântuitorului. Căci niciunul dintre sfinții evangheliști n-a intenționat să scrie o „viață” a Fiului lui Dumnezeu întrupat. Nenumăratele „vieți” ale lui Iisus din ultimele două veacuri ne-au obișnuit cu acest fel de literatură religioasă. Zic „literatură religioasă” pentru că aceste scrieri nu țin practic de teologie și, neținând de teologie, nu țin nici de autentică spiritualitate creștină. Apariția acestui adevărat nou gen literar e una din consecințele iluminismului și ale raționalismului în teologie. Un raționalism care, printre altele, și-a propus să ajungă cu tot dinadinsul la „Iisus Cel istoric”, Care însă ar trebui deosebit de „Hristos al credinței”.

Nu aceasta este perspectiva Evangheliilor. Sfinții Evangheliști nu-și propun să scrie istoria lui Iisus din Nazaret, ci să arate cum și-a împlinit Dumnezeu planul de mântuire a lumii, prin venirea ca Om, prin propovăduirea însoțită de fapte minunate, prin moartea pe Cruce, Învierea și Înălțarea la ceruri a Fiului Său.

Ca Om adevărat, Iisus a avut o biografie. Dar cum evangheliștii nu încearcă nicidecum să facă vreo separație între Iisus și Hristos, între Om și Dumnezeu, ei se arată numai foarte puțin preocupați de ideea stabilirii unei cronologii precise a vieții Fiului lui Dumnezeu întrupat.

Iată de ce, dacă data morții pe Cruce a Domnului poate fi stabilită cu destulă exactitate – 7 aprilie (14 nisan, după calendarul iudaic), anul 30 al erei creștine –, nu se poate spune același lucru și despre data nașterii Sale, în privința căreia aproximația este de nu mai puțin de 3 ani.

1. Nașterea lui Iisus Hristos

Din Sfintele Evanghelii știm că Mântuitorul S-a născut în timpul regelui Irod (Mt 2, 1; Lc 1, 5). Este vorba de Irod Idumeul, numit și „cel Mare” (a nu se confunda cu Irod Antipa, fiul său, sau cu Irod Agripa, nepotul său). Irod însă a murit în anul 4 *înaintea erei creștine* (anul 750 de la întemeierea Romei), cu puțin înainte de Paștile iudaic, deci la sfârșitul lui martie sau începutul lui aprilie. Nepotrivirea provine dintr-o eroare săvârșită de călugărul

de origine dobrogeană Dionisie, numit „cel Mic“ (în latinește: *Exiguus*), atunci când, în anul 531, a calculat era creștină. Crezând că Mântuitorul a trăit pe pământ numai 30 de ani, Dionisie a fixat începutul erei creștine la anul 754 de la întemeierea Romei. De fapt însă, Domnul a trăit pe pământ mai mult de 30 de ani, iar nașterea Sa a avut loc, așa cum ne spun Sfintele Evanghelii, în timpul lui Irod Idumeul, anume cândva în ultimii ani ai domniei acestuia. Desigur că eroarea lui Dionisie nu are cum să impieteze asupra veridicității istorice a relatărilor evanghelice.

După Sf. Evanghelie de la Luca (2, 1-2), Mântuitorul lumii S-a născut pe timpul efectuării în Țara Sfântă a unui recensământ, poruncit de „Cezarul August“ - adică de împăratul roman Octavian August (care a domnit între anii 27 î.H. și 14 d.H.) - și operat „pe când Quirinius ocârmuia Siria“, adică în timp ce legat (guvernator) al provinciei imperiale Siria - de care ținea și regatul lui Irod - era Publius Sulpicius Quirinius. Sf. Luca precizează că acest recensământ a fost mijlocul de care s-a servit Providența pentru a-i aduce pe Sf. Fecioară Maria și pe dreptul Iosif din Nazaret la Betleem, unde, potrivit proorociei lui Miheia 5, 1 (cf. Mt 2, 5-6), trebuia să se nască Hristos.

Recensământul general al Imperiului - a „toată lumea“, cum zice evanghelistul - s-a făcut, desigur, în vederea unei juste repartizări a impozitelor. Desigur că acest recensământ nu s-a putut realiza deodată în toate provinciile Imperiului. Se știe despre un recensământ efectuat în Galia în anul 12 î.H. Pe de altă parte, se prevedea că în Egipt trebuia să se efectueze câte un recensământ tot la 14 ani, seria începând pe la anii 10 - 9 î.H. Tacit, istoricul latin, ne spune că la moartea lui August a fost găsit un *Breviarum Imperii* scris de mâna împăratului, care cuprindea informații privind numărul soldaților din trupele regulate și din cele auxiliare, situația forțelor navale, dar și statistici privind resursele regatelor vasale (cum era și regatul lui Irod), impozitul direct și indirect precum și cheltuielile curente. Ori, aceste informații presupun un recensământ general prealabil.

S-a pus întrebarea dacă o astfel de măsură ar fi putut fi luată față de populația Țării Sfinte în timpul domniei lui Irod, care se bucura de o largă independență în raport cu stăpânirea romană și care fusese gratulat de aceasta cu titlul de „rege asociat“ (*rex socius*). Dar Irod nu putea face altceva decât să se încline în fața dorinței împăratului; pe de altă parte, în relațiile dintre stăpânitorul roman și Irod intervenise o oarecare răceală de când acesta din urmă pornise o campanie militară neautorizată de împărat împotriva arabilor nabateieni (în anii 9 - 8 î.H.). În orice caz, cunoscând acuratețea lui Luca - recunoscută de istorici peste tot în opera sa, atât în Evanghelia a treia cât și în Faptele Apostolilor -, trebuie să credem că evanghelistul s-a bazat pe date sigure atunci când a vorbit de acest recensământ.

Există însă în textul lucanic o dificultate care încă de multă vreme a atras atenția istoricilor. Pe baza unei informații pe care ne-o dă Iosif Flaviu, istoric iudeu care a trăit în sec. I d.H., în lucrările sale *Antichități iudaice* (XVII, 13, 5; XVIII, 1, 1) și *Războiul iudaic* (VII, 8, 1), se admite, în general, că în Țara Sfântă a avut loc un recensământ în anii 6 - 7 după Hristos, anume îndată după scoaterea din domnie a lui Arhelau, fiul lui Irod Idumeul, pe vremea când legat al Siriei era Quirinius, care, în această acțiune, s-a lovit de rezistența zeloților conduși de Iuda Galileeanul (cf. Fapte 5, 37). A mai existat, oare, și un alt recensământ, cu mai bine de zece ani înainte, pe vremea domniei lui Irod? Iată întrebarea pe care ne-o punem în mod firesc atunci când constatăm nepotrivirea dintre ceea ce ne spune Sf. Luca și ceea ce aflăm de la Iosif Flaviu.

Pe baza unor inscripții găsite la Tivoli, în Italia, și la Antiohia Pisidiei, în sudul Asiei Mici, s-a presupus că Quirinius ar fi fost legat al Siriei și în anii 4 - 1 î.H. și că, încă mai înainte, în anii 10 - 8 î.H., el ar fi condus un recensământ în Palestina. Pe de altă parte, scriitorul creștin Tertulian (+ aprox. 240) atribuie recensământul de care vorbește Sf. Luca lui Sentius Saturninus, legat al Siriei între anii 8 și 6 î.H. Sf. Luca și spune că „această înscriere s-a făcut întâi pe când Quirinius ocârmuia Siria“ (1, 2); acel „întâi“ din exprimarea

evangelistului ar putea foarte bine să indice că înscrierea la care el se referă – cea la care au participat dreptul Iosif și Sf. Fecioară Maria – nu este de fapt primul recensământ, ci reprezintă o continuare a recensământului inițiat de Quirinius.

În 1995, am trecut o ipoteză emisă la anul 1606 de vestitul astronom Johannes Kepler cu privire la identitatea stelei magilor (Mt 2, 2.9-10) ar putea constitui soluția la problema privind anul nașterii Mântuitorului. Sf. Evanghelie de la Matei ne și spune că Irod s-a interesat de la magi cu privire la data exactă a apariției stelei (2, 7), cu scopul de a determina vârsta Pruncului mesianic (2, 16). După Kepler, steaua magilor a fost de fapt aspectul pe care l-a luat pentru observatorul de pe Pământ o triplă conjuncție a planetelor Jupiter și Saturn în constelația Peștilor: aliniate una peste alta, cele două planete, având în fundal constelația Peștilor, dădeau impresia unei stele cu o strălucire aparte. Conjuncțiile simple ale celor două planete sunt destul de dese. O triplă conjuncție se produce însă la intervale de sute de ani. Ori, așa cum a stabilit Kepler, o astfel de triplă conjuncție – și încă perfect vizibilă, mai ales pentru observatorii din Orientul Apropiat – a avut loc în anul 7 î.H. Ea a avut trei maxime (adică trei perioade de maximă strălucire): la 23 mai, la 3 octombrie și la 4 decembrie. De altfel, o inscripție cuneiformă pe o tăbliță de lut ars, provenind de la școala astronomică din Șippur, lângă Babilon, confirmă faptul că „steaua” magilor a fost observată vreme de 5 luni în anul 7 î.H.

Kepler a presupus că magii, fiind astrologi (cititori în stele) din Babilon, au observat această triplă conjuncție de la bun început. A doua maximă, cea din octombrie, i-a determinat să pornească imediat la drum în căutarea Celui a Căruia naștere o vestează „steaua”. Au plecat, deci, din Babilon la începutul lui octombrie și, după o călătorie de aproximativ o lună și jumătate, au sosit la Ierusalim. Reapariția „stelei”, pe când magii tocmai plecaseră de la Irod (Mt 2, 9-10), ar fi fost de fapt a treia maximă, cea din 4 decembrie, a triplei conjuncții amintite.

Ipoteza lui Kepler a făcut adepți nu numai printre astronomi, ci și printre teologi. Nu trebuie neapărat să vedem o contradicție între această explicație științifică a „stelei” magilor, ca un fenomen astronomic repetabil – chiar dacă, așa cum am spus, la distanțe temporale foarte mari – și relatarea mateiană în care e vorba de o stea a lui Hristos („Căci am văzut la Răsărit *steaua Lui...*”, 2, 2). Căci, atunci când adresează oamenilor revelațiile Sale, Dumnezeu se exprimă pe înțelesul fiecăruia. Dacă dreptului Iosif Dumnezeu îi descoperă voia Sa prin vis (Mt 1, 20; 2, 13.19.22), este pentru că iudeii credincioși cunoșteau încă din istoria patriarhului Iosif că revelațiile dumnezeiești pot avea loc pe această cale. Pentru magi însă, stelele erau cele mai importante în dezvoltarea tainelor viitorului. Dacă „steaua” n-a fost un fenomen miraculos, ci un eveniment astronomic pe linia legilor fizice, faptul contează prea puțin. Important este că această „stea” i-a determinat pe acei înțelepți păgâni – care, desigur, preocupați cum se vădesc a fi de aflarea adevărului religios, vor fi fost la curent cu profețiile mesianice – să pornească în căutarea lui Hristos și că, datorită acesteia, ei s-au învrednicit a se închina Pruncului dumnezeiesc.

Anul 7 înaintea erei creștine este, de altfel, o dată perfect verosimilă pentru evenimentul Nașterii Domnului. Cum însă ipoteza lui Kepler rămâne o simplă ipoteză, concluzia sigură este că Mântuitorul lumii S-a născut cândva între anii 7 – 5 înaintea erei creștine.

Așadar, încă înainte de anul 2000, lumea a depășit, în mod sigur, pragul a două mii de ani de la „plinirea vremii”.

2. Activitatea publică a Domnului

În primele două versete ale capitolului 3 al Evangheliei de la Luca ne sunt oferite o serie de indicii privind datarea începutului activității Sfântului Ioan Botezătorul. Din

nefericire, numai primul dintre aceste indicii ne este cu adevărat util: acela că evenimentul s-a întâmplat în al 15-lea an al domniei împăratului roman Tiberiu. Celelalte au în vedere perioade prea largi de timp: Ponțiu Pilat a fost procurator al Iudeii între anii 26 – 36 d.H.; Irod Antipa a fost tetrarh al Galileii între anii 4 î.H. – 39 d.H.; Filip a stăpânit ca tetrarh al Itureii, ca și al regiunilor Batanaea, Trachonitis, Auranitis, Gaulanitis și Panias, între anii 4 î.H. – 33/34 d.H.; în ceea ce-l privește pe Lisanius, datele pe care le avem nu ne permit să precizăm altceva decât că a fost tetrarh al Abilenei înainte de anul 37 d.H. Din coroborarea acestor din urmă date putem deduce numai că Sf. Ioan Botezătorul și-a început activitatea cândva între anii 26 și 33/34 d.H.; ceea ce e departe de a ne putea mulțumi.

Tiberiu și-a început domnia la 19 august în anul 14 al erei creștine. Al 15-lea an al domniei sale ar fi ținut, după modul de a socoti al romanilor, de la 19 august 28 la 19 august 29. Dar e mai probabil că Sf. Luca a urmat calendarul sirian, după care anul începea la 1 octombrie. În acest caz, scurta perioadă de timp dintre 19 august și 30 septembrie ar fi fost socotită ca primul an al domniei lui Tiberiu, al 15-lea an al acestei domnii situându-se între 1 octombrie 27 și 30 septembrie 28. După acest calcul, începutul activității Mântuitorului – care a avut loc la scurt timp după începutul activității Sf. Ioan Botezătorul – ar trebui plasat în cursul anului 28.

Se știe însă că Tiberiu a fost asociat de către Octavian August la domnie încă din anul 12 d.H. Este mult mai probabil că al 15-lea an al domniei lui Tiberiu a fost socotit începând cu această dată. Dacă este așa, începutul activității Sf. Ioan Botezătorul trebuie plasat cu doi ani mai devreme, deci în anul 26. Ceea ce concordă mult mai bine cu ansamblul datelor legate de viața pământească a Domnului.

Sf. Ioan ne dă incidental un important indice cronologic în legătură cu primul Paști petrecut de Iisus la Ierusalim după începutul activității Sale publice: „Și au zis deci iudeii: în patruzeci și șase de ani s-a zidit templul acesta...” (In 2, 20). Se știe că Irod a început rezidirea templului din Ierusalim în al 18-lea an al domniei sale, deci în anii 20/19 î.H. Patruzeci și șase de ani mai târziu înseamnă 26/27 d.H.

Dacă ne-am lua numai după afirmațiile pe care ni le dau primele trei Evanghelii am putea crede că activitatea publică a Mântuitorului n-a durat decât un an. Dar Evanghelia de la Ioan distinge foarte clar trei Paști pe parcursul activității lui Iisus; de unde rezultă că aceasta a durat sigur mai mult de doi ani, sau chiar mai mult de trei ani, dacă sărbătoarea neidentificată din In 5, 1 a fost și ea tot un Paști (deși, după cei mai mulți cercetători, e vorba aici de o altă sărbătoare: Cincizecimea sau Sărbătoarea Corturilor). După botezarea Sa în Iordan și minunea din Cana Galileii, Domnul s-a suit la Ierusalim, pentru a serba acolo Paștile (In 2, 13-23). Reîntors în Galileea, El va săvârși minunea înmulțirii pâinilor aproape de Lacul Ghenizaret, într-un moment când „erau aproape Paștile, sărbătoarea iudeilor” (In 6, 4) - evident, un an mai târziu. El va reveni la Ierusalim pentru sărbătoarea corturilor (7, 2) și pentru cea a înnoirii templului (10, 22). Vizita Sa în Betania, „cu șase zile înainte de Paști” (In 12, 1), a avut loc, desigur, în anul următor, cel al răstignirii și al învierii Sale.

3. Moartea și Învierea Domnului

Toate cele patru Evanghelii concordă în afirmația că Iisus a murit într-o zi de vineri (παρασκευή, ziua pregătirii sabbatului, Mt 27, 62; Mc 15, 42; Lc 23, 54; In 19, 31). Există însă o aparentă discordanță între sinoptici și Ioan în ce privește data.

După Evangheliile sinoptice, Iisus a mâncat Paștile în seara dinaintea zilei morții Sale pe Cruce. Paștile iudaic începea în seara zilei de 14 nisan, deci, după felul de a socoti al iudeilor, în 15 nisan (ziua se socotea la iudei începând cu seara precedentă).

După Evanghelia a patra, Iisus a murit în timp ce la templu se junghiau mieii pascali, adică în după-amiaza zilei de 14 nisan.

Într-adevăr, după exprimările sinopticilor, Cineia cea de taină pare a se fi desfășurat în cadrul unei cine pascale. Pregătirea Cinei are loc „în ziua cea dintâi a Azimelor“ (Mc 14, 12 și loc.par.; cf. Mc 14, 14). Iar când s-a așezat la masă, Iisus a zis: „Cu dor am dorit să mănânc cu voi acest Paști, mai înainte de patima Mea“ (Lc 22, 15).

Sf. Ioan însă își începe relatarea despre patimi cu precizarea: „Iar înainte de praznicul Paștilor...“ (In 13, 1); iar când relatează scena procesului dinaintea lui Pilat, observă că iudeii „n-au intrat în pretoriu, ca să nu se spurce, ci să mănânce Paștile“ (18, 28). Mai departe, Sf. Ioan arată că Iisus a fost condamnat în „ziua pregătirii (vinerea) Paștilor“ (19, 14) și că a fost răstignit în aceeași zi (19, 31.42). Data indicată de Sf. Ioan este confirmată de I Cor 5, 7: Iisus a murit pe cruce în ziua în care se jertfeau mieii pascali, adică în 14 nisan.

Revenind la sinoptici, vom remarca faptul că nici ei nu lasă deloc impresia că ziua morții lui Iisus era o zi de sărbătoare a iudeilor. Străjerii care iau parte la arestarea lui Iisus poartă arme (Mc 14, 47). Simon din Cirene revine de la țarină unde, desigur, a lucrat (Mc 15, 21 și loc.par.). Magazinele sunt deschise, căci Iosif din Arimateea cumpără giulgiul, iar femeile mironosițe cumpără aromate (Mc 15, 46; Lc 23, 56). Toate aceste activități n-ar fi putut avea loc în prima zi, cea mai solemnă, a Paștilor, adică în 15 nisan.

Pe de altă parte, nici detaliile pe care sinopticii le dau cu privire la Cina din Joia Mare nu lasă deloc impresia că a fost vorba acolo de o masă pascală iudaică. La masă se găsește „pâine“ (αρτος), adică pâine dospită, iar nu azimă (Mt 26, 26 și loc. par.); nu se pomenește nimic de ierburile amare, obligatorii la masa pascală iudaică; etc.

Toate aceste date ne obligă să afirmăm, cu Sf. Ioan, că *răstignirea Domnului a avut loc în ziua de 14 nisan, corespunzătoare zilei de 7 aprilie din calendarul nostru*; în seara aceleiași zile urma să înceapă Paștile iudaic. Cina din seara precedentă a fost o cină pască, dar nu în sensul să Mântuitorul ar fi celebrat cu ucenicii Săi Paștile iudaic, care începea de fapt în seara zilei următoare, ci în sensul că *El a instituit atunci un nou Paști*, adică Taina Sfintei Euharistii, care avea să fie pentru Biserică o permanentă actualizare a jertfei adevăratului Miel pascal.

Domnul a fost răstignit pe când era procurator Ponțiu Pilat, deci între anii 26 și 36. Știind că răstignirea Sa a avut loc într-o zi de vineri, avem de ales între trei ani în care ziua de 14 nisan a căzut vinerea: anume, între anii 27, 30 și 33. Deoarece activitatea Mântuitorului a început cândva între anii 26 – 28 și a durat cu siguranță mai mult de doi ani, dar cu aceeași siguranță mai puțin de patru ani, moartea Sa n-a putut avea loc nici în anul 27, nici în anul 33. *Concluzia clară este că Mântuitorul a fost răstignit, a murit și a fost pus în mormânt în ziua de vineri, 14 nisan, adică 7 aprilie, anul 30 al erei creștine.*

*

În rezumat, iată ceea ce putem afirma cu certitudine privind cronologia vieții Mântuitorului:

- între anii 7 – 5 înaintea erei creștine: Nașterea;
- cândva între anii 26 – 28 ai erei creștine: începutul activității publice;
- 14 nisan, adică 7 aprilie, anul 30. Răstignirea; și
- 16 nisan, adică 9 aprilie, anul 30: Învierea.

Pr. prof. Vasile Mihoc